

ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІКИ І ПСИХОЛОГІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ
НА АПН УКРАЇНИ

На правах рукопису

СІКОРСЬКИЙ ПЕТРО ІВАНОВИЧ

ОРГАНІЗАЦІЯ
ДИФЕРЕНЦІЙОВАНОГО НАВЧАННЯ
В СІЛЬСЬКІЙ ШКОЛІ

13.00.01 — теорія та історія педагогіки

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

КИЇВ 1995

ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІКИ І ПСИХОЛОГІЇ
НА АПН УКРАЇНИ

Дисертація

Робота виконана в Інституті педагогіки і психології професійної освіти АПН України.

Науковий керівник:

- дійсний член Академії педагогічних наук України, доктор педагогічних наук, професор ГОНЧАРЕНКО Семен Устимович.

Офіційні опоненти:

- доктор педагогічних наук, професор МАСЛОВ Валентин Іванович;
- кандидат педагогічних наук, доцент ВОЛОДЬКО Володимир Миколайович.

Провідна установа:

- Дрогобицький державний педагогічний інститут ім. І. Франка.

Захист відбудеться 15 лютого 1995 року о 15 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 01.61.01 в Інституті педагогіки і психології професійної освіти АПН України (252135, м. Київ, вул. Косіора, 24, кімн. 201).

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Інституту педагогіки і психології професійної освіти АПН України.

Автореферат розіслано 12 січня 1995 року.

Вчений секретар спеціалізованої
вченої ради

ЦИБУЛЬСЬКА Г. М.

AB-31.721

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ.

Актуальність дослідження. Україна, як молода держава, потребує міцної основи, якою в кожній державі є освіта. У важких економічних умовах здійснюється реформування освіти. Президентом України затверджена схвалена І з'їздом педагогічних працівників України Державна національна програма "Освіта" /"Україна ХХІ століття"/, прийнятий Закон України "Про освіту" і тим самим не тільки закладені підвалини національної освіти, але й визначена програма дій.

Зазначимо, що нині немає в нашій державі політичної сили, яка б усім випускникам шкіл гарантувала щасливе безтурботне майбутнє. Суспільство ж ставить перед випускниками шкіл основну мету - бути підготовленими до складного і важкого життя в ринкових умовах жорсткої конкуренції за виживання, в яких загальнолюдські цінності і патріотизм, людські чесноти, високий інтелектуальний розвиток, глибока духовність мали б стати пріоритетними.

Для цього вся система виховання від материнської школи до вузу мала б створити оптимальні умови кожній дитині для загального розвитку, допомогти кожному учневі виявити і розвинути свої нахили і здібності, щоб у майбутньому вони послужили їм в утвердженні своєї держави, а разом з тим і власного благополучного життя.

Одним із найбільш серйозних недоліків нашої школи була дуже слабка її зорієнтованість на формування і розвиток особистості учня, його різноманітних нахилів і здібностей, обдарувань та інтересів, тобто в сфері реалізації дидактичного принципу індивідуального підходу до школярів. І хоча в 60-их, на початку 70-их років було проведено ряд досліджень проблем індивідуалізації навчання, напрацьовано відповідні практичні матеріали, однак тодішні ідеологічні засади органів народної освіти залишали мало надій на їх реалізацію.

Відомо, що основними формами організації навчального процесу з урахуванням індивідуальних особливостей учнів є індивідуалізація і диференціація навчання. Педагогічною наукою приділялось достатньо уваги проблемам індивідуалізації навчання. Так, Рабунський Е.С. досліджує індивідуалізацію домашніх завдань на предметах гуманітарного циклу /в основному іноземні мови/. Бударний А.А. розглядає можливості індивідуалізації на різних етапах навчального процесу з метою подолання неуспішності учнів. Кирсанов А.А. досліджує роль індивідуалізації при формуванні наукових понять і вихованні творчої активності. Унт І. експериментально доводить ефективність індивідуалізованих самостійних робіт з усіх предметів у 5-му класі, причому, диференціація розглядається не як одна з форм індивідуалізації. Проблеми індивідуалізації навчання досліджували й інші вчені. Що ж стосується диференціації, то її теоретичні основи розроблені недостатньо, здебільшого зусилля вчених спрямовувались на дослідження проблем диференціації у старших класах, рідше - в молодших та середніх. Основним недоліком досліджень є відсутність цілісних наукових розробок з проблем диференційованого навчання в усіх ланках загальноосвітньої школи з відповідними методичними рекомендаціями.

Сьогодні в шкільній практиці використовуються два способи диференціації:

- до обов'язкових предметів на всіх ступенях школи додаються предмети за вибором учнів;

- на певному етапі /здебільшого в старших класах/ навчання в школах диференціюється за певними галузями знань /гуманітарні, фізико-технічні, природничі тощо/.

Щодо другого способу, то він здебільшого застосовується в міських загальноосвітніх школах.

На нашу думку, поняття "диференціація навчання" і "диференційоване навчання" не є тотожними, тим більше недоцільно ототожнювати їх з поняттям "диференційований підхід у навчанні".

Спостерігаються неознакові підходи і до означення поняття диференційованого навчання: Бутузів І.Д., Черелов І.М. визначають його конкретну форму організації навчання, Ут І. - як процес врахування індивідуальних особливостей учнів, Бурда М.І., Мачько Н.Д. - як сукупність форм і методів навчання. Тому автор дисертаційного дослідження впорядковує понятійний апарат, визначає основні поняття диференційованого навчання.

Всі автори, які досліджували проблеми індивідуалізації і диференціації навчання, єдині в тому, що ці процеси вимагають вивчення і врахування індивідуальних особливостей учнів, визначення критеріїв для типологічного групування дітей, але при цьому дотримувались різних підходів. Конєв А.К. пропонує ділити учнів на групи залежно від співвідношення нервових процесів збудження і гальмування. Бударний А.А. визначає типологічні групи за двома критеріями: рівнем розвитку здібностей до навчання і працездатністю. Бабанський Ю.К. при обґрунтуванні диференційованого підходу до визначення навчальних можливостей учнів пропонує два параметри: здатність до навчання і навчальну працездатність. Рабунський Е.С. досліджує типологію учнів за трьома критеріями /рівень успішності, пізнавальної самостійності, інтерес/. Буряк В.К. пропонує такі критерії для типологічних груп: темп навчальної роботи, якість виконання завдань і мотивація навчальної діяльності. Слєпкань З.І. і Забранський В.Я. пропонують у середніх класах такі критерії для диференціації: темп навчання, навченість та рівень пізнавального інтересу.

Враховуючи вищезазвані підходи до проблеми вибору критеріїв, автор дисертації намагався визначити такі критерії для типологіч-

ного групування учнів, які б становили кістяк розумового розвитку дитини та суттєво впливали на стан і результати навчальної діяльності учнів. До таких критеріїв ми відносимо: рівень розвитку спостережливості, пам'яті, мислення і розумову активність.

У дисертаційному дослідженні використовувалися відомі наукові узагальнення з проблематики взаємозв'язку навчання і розвитку. Зокрема, наукові висновки Виготського Л.С. про те, що процеси навчання і розвитку не співпадають, між ними існує складна, мінлива в процесі життя взаємозалежність. Проте навчання належить провідна роль і розвивальним є тільки таке навчання, яке спирається на зону найближчого розвитку учня.

Занков Л.В. обґрунтовує думку, що знання самі по собі ще не забезпечують розвитку, хоча і є його передумовою, і що розвиток необхідно здійснювати цілеспрямовано на основі комплексної дидактичної системи.

Ельконін Д.Б. пов'язує ріст розумових здібностей учнів з підвищенням теоретичного рівня навчального матеріалу.

Експерименти Менчинської Н.А. та її співробітників показали, що розвиток учнів можна прискорити шляхом відбору відповідного навчального матеріалу і формуванням раціональних навичок самостійної роботи. Оптимально розвивальним є таке навчання, що розвиває учнів з уже досягнутого рівня - основна теза досліджень цієї наукової школи.

Якщо розвиток дитини - мета навчання, а знання, уміння і навички - засіб для її досягнення, то, враховуючи наведені результати психолого-педагогічних досліджень з проблеми взаємозв'язку навчання і розвитку, можна обґрунтувати, що диференційоване навчання в усіх класах та диференціація навчання у старших класах створюють чи не найкращі умови для розумового розвитку кожної дитини, досягнення

школярами кращих результатів у засвоєнні знань.

Справді, якщо у кожного учня своя зона найближчого розвитку, а знання розвивають дитину, якщо їх складність відповідає цій зоні, то потрібно віднайти таку форму навчання, яка в умовах класно-урочної системи занять дозволила б вчителю організувати процес засвоєння знань у зоні найближчого розвитку кожного школяра. Такою формою є диференційоване навчання, яке передбачає типологічне групування учнів класу за рівнем розвитку і, таким чином, дозволяє умовно зменшити кількість учнів класу до кількості груп /три-чотири/. А з трьома-чотирма групами можна організувати навчання на відповідному рівні складності для кожної групи, тобто кожної дитини і, тим самим, забезпечити оптимальний розвиток кожного школяра.

Власне, актуальність дисертаційного дослідження й полягає у тому, що автор обґрунтовує ефективність диференційованого навчання, виходячи з того, що навчання - не самоціль, а засіб для розвитку дитини.

Відомо, що диференціація навчання у нашій країні, в основному, реалізується у міських школах. Ліцеї і школи-ліцеї, гімназії і школи-гімназії, спеціалізовані і профільні класи та школи відкриваються переважно у містах. За таких умов рівень розвитку міських дітей і засвоєння ними знань буде ще більше контрастувати з відповідним рівнем сільських дітей, що є соціальною несправедливістю. Тому автор доводить практично і обґрунтовує теоретично, що і сільська школа має можливість суттєво підняти розвивальний та освітній компоненти свого випускника, використовуючи у комплексі диференційоване навчання та диференціацію навчання.

Отже, актуальність теми дослідження - "Організація диференційованого навчання в сільській школі" - визначається наступним:

- диференціація навчання недостатньо досліджена цілісно, на

всіх ступенях сільської загальноосвітньої школи з врахуванням її особливостей;

- є необхідність впорядкувати науково-понятійний апарат проблеми диференціації в освіті, враховуючи стратегічну мету навчання: забезпечення оптимального розумового розвитку кожної дитини, засвоєння нею відповідної суми знань;

- диференційоване навчання в різних класах школи має свої особливості, його ефективність забезпечується певними психолого-педагогічними умовами, відповідною системою оцінювання результатів навчання;

- у наукових дослідженнях не обґрунтовувався вплив диференційованого навчання на розумовий розвиток учня, а для практичної роботи вчителів особливо актуальною є проблема співвідношення між освітнім і розвивальним компонентами навчання;

- породжує дискусію проблема типологічного групування школярів /критерії і способи вивчення індивідуальних особливостей учнів, з якого класу доцільно диференціювати зміст освіти тощо/;

- потребує ґрунтовних розробок практика диференційованого навчання з різних предметів в усіх класах загальноосвітньої школи.

Об'єкт дослідження: цілісний навчально-виховний процес загальноосвітньої сільської школи.

Предмет дослідження: технологія реалізації диференційованого навчання у сільській школі.

Мета дослідження: науково обґрунтувати організаційно-технологічні та психолого-дидактичні основи диференційованого навчання у загальноосвітній сільській школі.

Гіпотеза дослідження: диференційоване навчання на всіх ступенях школи в умовах класно-урочної системи занять створить відповід-

ні умови для навчання всіх дітей в зоні їх найближчого розвитку, тобто на оптимальному рівні складності, що забезпечить максимальний розумовий розвиток дітей, суттєво розширить можливості учнів у засвоєнні знань, умінь і навичок, дозволить школярам більш якісно самовизначитися у виборі предметів для поглибленого вивчення і майбутньої професії.

Для досягнення мети дослідження відповідно до висунутої гіпотези поставлено такі завдання:

- виконати логіко-історичний аналіз стану розробки питань диференціації навчання у науковій літературі, проаналізувати реальний стан диференційованого навчання у практиці шкіл;
- експериментально дослідити вплив диференційованого навчання на інтелектуальний розвиток дітей;
- уточнити науково-понятійний апарат, обґрунтувати дидактичні принципи диференційованого навчання;
- обґрунтувати організаційно-технологічні засади диференційованого навчання в сільській школі;
- апробувати шестибальну систему оцінювання знань, умінь і навичок в умовах диференційованого навчання.

Методологічну основу дослідження становлять принципи системного підходу у дослідженні нових форм навчання, психологічна теорія загального розвитку учнів молодших класів Занкова Л.В., проблема взаємозв'язку навчання і розвитку, теорія навчальної діяльності і моделювання.

Методи дослідження: аналіз психолого-педагогічної літератури, педагогічного досвіду, спостереження, бесіди, тестування, анкетування, педагогічні консилиуми, педагогічний експеримент, методи кількісного і якісного аналізу результатів дослідження.

Етапи дослідження: перший етап /1980-1986-рр./ - підготовки.

Вивчався стан досліджуваної проблеми в психолого-педагогічній літературі, в практичній роботі вчителів, проводилось відповідне навчання педагогів школи. Визначалися тема, мета, гіпотеза і завдання дослідження. Відпрацьовувалась методика уроків в умовах диференційованого навчання.

Другий етап /1987-1990 рр./ - дослідно-пошуковий.

На цьому етапі розроблялись і теоретично обґрунтовувались загальні підходи до організації диференційованого навчання, впроваджувалась відповідна методика навчання, визначались особливості диференційованого навчання на всіх ступенях школи, критерії для типологічного групування учнів. На базі Бузалівської середньої школи Львівської області проводився формульчий експеримент, яким охоплено 380 учнів сільської школи.

Третій етап /1991-1994 рр./. Проводився аналіз, узагальнення і систематизація проміжних і кінцевих результатів дослідження, підготовка науково-методичних рекомендацій, оформлення дисертаційної роботи.

Наукова новизна: уточнений і сформульований науково-понятійний апарат диференціації, обґрунтована система дидактичних принципів диференційованого навчання, його позитивний вплив на інтелектуальний розвиток учнів, апробовано шестибальну систему оцінювання результатів навчання.

Теоретичне значення дослідження полягає у тому, що педагогічна теорія поповнена новими підходами до тлумачення понять диференційованого навчання, диференціації навчання, диференційованого підходу у навчанні, тощо, обґрунтовано організаційно-технологічні та психолого-дидактичні основи диференційованого навчання.

Практичне значення дослідження полягає у тому, що на основі нових теоретичних підходів відпрацьована методика проведення уроків

на всіх ступенях школи, враховуючи особливості диференційованого навчання у молодших, середніх і старших класах, апробовані організаційно-методичні основи лекційно-практичних занять в старших класах та шестибальна система оцінювання знань в умовах диференційованого навчання.

Апробація результатів дослідження. Всі положення і висновки дисертаційного дослідження пройшли практичну перевірку у Вуздівській середній школі. Результати педагогічного досвіду з даної проблеми вивчалися інститутом педагогіки АПН України і були схвалені на Вченій Раді у 1989 р. Поряд з цим, автором були прочитані лекції в Центральному інституті удосконалення вчителів /1989-1991 рр./, Львівському обласному інституті удосконалення вчителів /1989-1991рр./, автор виступав з проблем диференційованого навчання на міжнародних науково-практичних конференціях у Харкові /1991 р./, Одесі /1992р./, Львові /1994 р./, на семінарах творчих керівників шкіл Львівщини.

На захист вносяться:

1. Організаційно-технологічні та психолого-дидактичні основи диференційованого навчання в сільській школі.
2. Уточнений науково-понятійний апарат диференціації в освітній сфері.
3. Методичні прийоми диференційованого навчання та шестибальна система оцінювання знань, умінь і навичок.

Структура дисертації: робота складається з вступу, трьох розділів, загального висновку, списку основної використаної літератури та додатків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обґрунтовується актуальність теми дослідження, визначаються об'єкт, предмет, мета, гіпотеза і завдання дослідження, методологічні основи і методи досліджень, розкривається наукова

новизна, теоретичне і практичне значення роботи, основні положення, що виносяться на захист.

У першому розділі - "Проблеми диференційованого навчання у теорії і практиці навчання" - аналізуються спрямованість і результативність психолого-педагогічних досліджень з проблем індивідуалізації та диференціації навчання, проведених вченими нашої країни та інших держав світу. Висвітлюються також основні підходи до визначення понять цієї теми: "навчання", "форма навчання", "індивідуальний підхід", "диференційований підхід", "індивідуалізація навчання", "диференціація навчання" тощо. Розглядаються причини, які спонукали педагогів, психологів займатись дослідженням проблем диференційованого навчання. Серед них - подолання неуспішності, досягнення кращих результатів у засвоєнні знань та ін.

Аналізуються різні підходи вчених до визначення критеріїв типологічного групування учнів. Серед критеріїв найчастіше зустрічаються наступні: навчальність і навченість, успішність і пізнавальна самостійність, працездатність, здібності до навчання, темп навчання, інтерес.

На основі аналізу стану розгляду проблеми диференціації навчання у деяких країнах Заходу зроблений висновок, що в I-8 класах загальноосвітньої школи ми пропонуємо взяти за основу диференціації другий вид збагачення, тобто поглиблення або спрощення знань у межах науково обґрунтованих навчальних програм. Диференційоване навчання вводиться з I-го класу для того, щоб, відтовжухнувшись від стартового рівня розвитку дитини створити кожному учневі найбільш сприятливі умови для якомога повнішого розвитку його потенційних розумових сил, а, відтак, і для новочітнішого засвоєння ним певної суми знань.

На основі узагальнення результатів аналізу наукових підходів до розгляду проблем індивідуалізації, диференціації навчання встановлено:

- здебільшого диференційоване навчання розглядається як конкретна організаційна форма, яка створить оптимальні умови для реалізації дидактичного принципу індивідуального підходу до учнів в умовах класно-урочної системи занять;

- диференційоване навчання вимагає глибокого вивчення індивідуальних особливостей учнів і на цій основі формування динамічних типологічних груп. Питання вибору критеріїв, методів вивчення учнів потребують додаткових психолого-педагогічних досліджень; різні погляди дослідників не дають чітких орієнтирів для їх практичного застосування;

- диференційоване навчання передбачає ефективне поєднання загально-класних, групових та індивідуальних форм навчання;

- більшість дослідників розглядають диференціацію навчання в старших класах школи;

- прослідковується певна довільність у трактуванні понять: "диференційований підхід", "індивідуалізація", "диференціація". Ці різні поняття часто ототожнюються, а терміни "індивідуалізація" і "диференціація" вживаються як синоніми;

- використовуються різні види понять для тлумачення диференційованого навчання.

У I-му розділі автор аналізує стан використання ідеї диференціації в практиці роботи шкіл. Незважаючи на те, що проблема диференціації ще недостатньо вивчена й мають місце певні практичні труднощі в її реалізації, багато вчителів диференціюють навчання самотужки, і їхній практичний досвід є нецініним для поглиблення наукових досліджень. У більшості випадків вчителі використовують

лише елементи диференційованого навчання /узнаюваннн завдань домашньої роботи, самостійних і контрольних робіт, диференціація допомоги учням, вимог до засвоєння знань тощо/. Чимало вчителів використовувє типологічне групування, при якому основним критерієм служить успішність учнів. Часто школярі групуються на тимчасовій основі для реалізації певних тактичних завдань /відпрацювання техніки читання, письма, лічби та ін./ . Враховуючи специфічні особливості математики, її особливу роль у розумовому розвитку дітей, найчастіше практикується диференційоване навчання на уроках математики.

У 2-му розділі - "Теоретичні основи диференціації і диференційованого навчання" - визначаються основні поняття теми : "індивідуальний підхід", "диференційований підхід", "індивідуальне навчання", "індивідуалізація навчання", "диференційоване навчання", "диференціація навчання". Визначаючи сутність навчання, а , отже, і диференційованого навчання, автор виходить із стратегічної мети навчання - його розвивальної ролі. Навчання - не самоціль, а могутній засіб інтелектуального розвитку дитини - такою є вихідна позиція автора щодо теорії і практики диференційованого навчання.

Логічно обгрунтовується позитивна роль диференційованого навчання в інтелектуальному розвитку кожної дитини, підвищенні рівня засвоєння нею знань, умінь і навичок. У найбільш загальному плані основна мета навчання - розвиток учня, без якого навчання перетворюється в мштру, безплідне зубріння, репетиторство. У навчальних закладах людина отримує певну суму знань, сформованих навичок і умінь, розвинені духовні, фізичні і розумові якості. Життєвий досвід незаперечно доводить, що ті знання, якими людина не користується, поступово стираються з пам'яті. Проте ніколи не залишають особу розвинені психологічні якості /спостережливість, пам'ять, мислен-

ня, уява тощо/. Отже, якщо освітні компоненти та процес їх зобування виконують важливу розвивальну функцію, а розвинуті компоненти особистості з її сталими властивостями, домінуючими в її практичній діяльності, то, природно, школа має задіяти всі можливості для посилення розвивальних основ навчання, причому з допомогою диференціації. Диференційоване навчання дозволяє умовно зменшити кількість учнів у класі до кількості типологічних груп, сформованих за рівнем розвитку. Це дає змогу навчати дітей на відповідно високому рівні складності для учнів кожної групи /а, отже, й кожного учня/ з використанням різних прийомів і методів, особливо самостійних форм роботи, а це, як доведено дослідниками, забезпечує оптимальний розумовий розвиток учнів, сприяє більш успішному засвоєнню ними знань.

У 2-му розділі визначаються психолого-педагогічні основи диференційованого навчання, серед яких важливе місце відводиться обґрунтуванню принципів диференційованого навчання, критеріїв типологічного групування учнів. Систему принципів має такий вигляд: принцип правдивості і об'єктивності, принцип гуманізації навчання, принцип індивідуального підходу, принцип навчання на високому рівні складності, принцип навчання швидким темпом з глибоким усвідомленням засвоєнних знань.

Автор дотримується принципового положення, що вивчення індивідуальних особливостей учнів носить комплексний, багатогранний характер, у зв'язку з чим використовуються різні методи: тестування, спостереження педагогів за учнями на уроках, в позаурочний час тощо. Причому вивчаються індивідуальні особливості дітей не для статистики, не для того, щоб наперед визначити долю учня, а для того, щоб відповідним чином скоректувати навчання на розумовий розвиток дитини.

Важливе місце відводиться дослідженню завершальних етапів диференційованого навчання: контролю та оцінювання знань. Обґрунтовуються роль і місце системи оцінювання в самоорганізації учня до навчання, самовизначенні ним складності знань як одного із прийомів диференційованого навчання. Автор досліджує ефективність шестиступенної системи оцінювання. Диференційоване навчання ставить до системи оцінювання свої вимоги, найважливішими серед яких є: відповідність діапазону оцінок індивідуальним особливостям дітей, оцінювання тільки знань /визнання не оцінюється, всі оцінки позитивні/, розвиток самоцінних дій тощо.

У 2-му розділі розкриваються особливості диференційованого навчання у сільській школі, показуються його можливості.

У 3-му розділі - "Зміст і результати експериментального дослідження" - викладені організаційно-технологічні основи диференційованого навчання на всіх ступенях школи, узагальнюються результати психолого-педагогічних досліджень, одержані в процесі формульного експерименту.

Використовуючи основні принципи системи, за об'єкт дослідження прийнятий цілісний навчальний комплекс - сільську загальноосвітню середню школу. Виходячи із визначених принципів диференційованого навчання, відповідного понятійного апарату, психолого-педагогічних основ диференціації, особливостей оцінювальної діяльності, у Бузьківській середній школі відпрацьована система практичних дій, відповідні технологічні основи диференційованого навчання, диференціації навчання на всіх ступенях школи. Логічно обґрунтовується потреба диференціації навчання у двокомплектній сільській школі, яка, з одного боку, дозволяє поглибити диференційоване навчання, а з другого - суттєво полегшує його організаційно-методичну реалізацію.

Диференційоване навчання суттєво змінює характер і методику

підготовки і проведення уроків відповідно до таких вимог:

- тематичне планування навчального матеріалу, тематична підготовка до уроків, тематичний облік знань, умінь і навичок, щорічний облік основних компонентів розумового розвитку;

- тематична підготовка до уроків передбачає:

а/ продумування і поставку загальних триєдиних цілей;

б/ виділення знань, які пропонуються для засвоєння, і знань, що використовуватимуться для розширення інтелектуального фону, розвитку розумових сил особистості;

в/ визначення головних, базових та опорних понять, властивостей і навичок теми;

г/ типологічне структурування навчального матеріалу /поглиблення і спрощення його змісту/;

д / підбір відповідних прийомів, методів і форм роботи, оптимальне поєднання репродуктивних і продуктивних методів навчання;

- застосування методики засвоєння знань великими блоками з використанням опорних схем, прийомів багаторазового введення нових знань у різних умовах;

- поєднання різних форм роботи /фронтальна, колективна, групова, парна, індивідуальна/, застосування різних видів самостійних робіт, елементів індивідуального режиму розумової праці;

- відпрацювання техніки читання і письма в усіх класах силами всіх вчителів;

- завдання самостійних, контрольних і домашніх робіт максимально індивідуалізовані, перевірка яких носить навчальний характер;

- використання різних форм контролю, критеріїв якісного оцінювання теоретичних знань і практичних дій;

- система динамічних класних дошок з корисною площею 10-20 кв.м., різноманітні дидактичні роздавальні матеріали, які становлять мето-

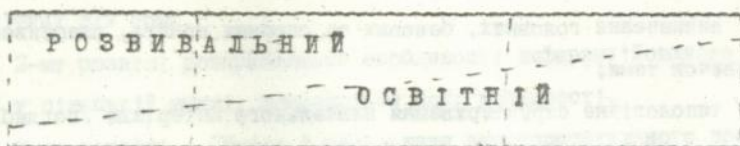
ріальну основу диференційованого навчання.

У 3-му розділі визначаються особливості і практичні прийоми диференційованого навчання на кожному ступені школи, обґрунтовується апробована методична система лекційно-практичних занять у старших класах. При цьому враховуються досліджені закономірності у співвідношеннях між освітніми і розвивальними компонентами навчання на різних ступенях школи. Схематично їх можна зобразити так:

I - 4 кл.

5 - 8 кл.

9 - II кл.

Тобто, якщо прямокутник умовно зображає навчання, то верхня трапеція - його розвивальний компонент, а нижня - освітній. Площі відповідних трапецій виражають співвідношення між освітнім і розвивальним компонентами навчання на всіх шкільних ступенях, що підтверджується результатами експериментальних досліджень. Тобто, у початкових класах навчання повинно мати яскраво виражений розвивальний характер, спрямований на формування інструментарію для здобуття і засвоєння знань /розвиток розумових сил, загальнонавчальних навичок і вмінь/, за допомогою якого в середніх, а особливо у старших класах, значно збільшуються можливості учнів у засвоєнні знань.

У процесі дослідження відпрацьовано методику вивчення дітей перед вступом до школи за допомогою психологічного опитування, спрямованого на перевірку основних компонентів розумового розвитку /спостережливість, пам'ять, мислення/.

Порівняльний аналіз одержаних результатів дає підставу стверджувати, що навчання в гомогенних класах позитивно впливає на розу-

мовий розвиток учнів в умовах диференційованого навчання. Фіксується значне коливання коефіцієнта варіації з розвитку пам'яті, мислення в початкових класах і певне випередження відповідних вагіативних змін у середніх і старших класах. Диференційоване навчання позитивно впливає на розвиток спостережливості /коефіцієнт варіації 23,4 - 32,3 %/, розвитку пам'яті /коефіцієнт варіації 12,5 - 12,9 %/, розвитку мислення /коефіцієнт варіації 10,4 - 20,5 %/.

З об'єктивних причин ми не пратнули обрати до уваги показники успішності, оскільки в школі паралельно апробовувалась нова шести-бальна система оцінювання і обліку знань, яка в умовах повної об'єктивності і, враховуючи позитивність всіх оцінок, знизила кількісні показники. Але такою характеристикою могли б бути результати вступу випускників школи до вищих і середніх спеціальних навчальних закладів. Наведемо їх: 1987 р. - 15,1 %, 1988 р. - 40,0 %, 1989р.- 22,5 %, 1990 р. - 28,1 %, 1991 р.- 60,4 %, 1992 р. - 56,3 %, 1993 р.- 88,4 %, 1994 р. - 83,9 %.

Сьогодні 30 випускників Вузлівської СШ навчаються на трьох факультетах /механіко-математичному, фізичному та факультеті прикладної математики/ Львівського університету, а ще 14 - в інших технічних вузах.

У процесі формувачого експерименту контролювався вплив диференційованого навчання на техніку читання і письма. Поліпшення техніки читання характеризується коефіцієнтом варіації /4,3 - 6,8 %/, а техніка письма - /10,6 - 12 %/.

Результати експериментальних досліджень підтвердили ще одне припущення: диференційоване навчання найбільш суттєво впливає на розумовий розвиток тих дітей, які мають значні потенційні можливості /сильні учні/, тобто засобами диференціації можна докорінно поліпшити якісний склад інтелектуального потенціалу нашої молоді

Інститут м. В. Стефаніка
АН України

держави. Особливо, якщо вдало проловжити диференціацію навчання в середніх спеціальних та вищих навчальних закладах.

Результати проведеного формуючого експерименту підтвердили гіпотезу і дозволяють зробити такі висновки:

1. Диференційоване навчання - це така спеціально організована пізнавальна діяльність, яка, враховуючи індивідуальні відмінності дітей, їх стартовий розвиток і соціальний досвід, спрямована на оптимальний інтелектуальний розвиток кожної дитини і переобчислює структуру змісту навчального матеріалу, добір форм, прийомів і методів навчання відповідно до типологічних особливостей учнів.

Під диференціацією навчання ми розуміємо таку організаційну форму занять, у якій навчальні групи, класи формуються за певною спільною ознакою і відповідно до цього проводиться навчання за різними навчальними планами і програмами з максимальним врахуванням індивідуальних особливостей дітей і забезпеченням оптимальних результатів у їх розвитку і засвоєнні знань.

2. Диференціація дітей за рівнем інтелектуального розвитку у I - 8 класах є необхідною умовою для успішної реалізації завдань диференційованого навчання, яке створює оптимальні умови для реалізації дидактичного принципу індивідуального підходу до учнів в умовах класно-урочної системи занять.

3. Стратегічною метою диференціації навчання і диференційованого навчання є інтелектуальний розвиток всіх дітей, а психологічною основою - дидактичний взаємозв'язок між навчанням і розвитком та індивідуальні особливості учнів.

4. Результати проведених досліджень підтверджують ефективність диференційованого навчання на всіх ступенях школи, якщо дотримуватись таких вимог:

- у I - 8 класах навчання проводиться за однаковими навчаль-

ними планами і програмами, різна складність навчального матеріалу забезпечується шляхом поглиблення або спрощення програмних знань;

- вивчення рівня інтелектуального розвитку дітей здійснюється з використанням комплексу прийомів /тестування загальне і предметне, спостереження за дітьми в різних умовах тощо/, результати вивчення індивідуальних особливостей учнів використовуються не лише для типологічного групування школярів, а й для того, щоб створити кожній дитині найбільш сприятливі умови для якомога повнішого розвитку її потенційних розумових сил, а, відтак, і для кращого засвоєння нею знань, умінь і навичок;

- диференціація навчання з використанням різних навчальних планів і програм пропонується з 9 класу як логічний наслідок диференційованого навчання в попередніх класах;

- типологічні групи, класи мають відносний характер, є динамічними.

5. Вихідними положеннями диференційованого навчання, його дидактичними принципами є:

- принцип правдивості і об'єктивності;
- принцип гуманізації;
- принцип індивідуального підходу;
- принцип навчання на високому рівні складності;
- принцип навчання швидким темпом з глибоким усвідомленням засвоєваних знань.

6. Диференціація навчання, диференційоване навчання позитивно впливають на інтелектуальний розвиток всіх учнів, причому найвідчутливіші зміни спостерігаються у найбільш здібних школярів.

7. Диференційоване навчання створює найбільш сприятливі умови для індивідуалізації навчання. Індивідуалізоване і диференційоване

навчання мають спільні риси, а саме:

- є засобами реалізації принципу індивідуального підходу;
- є спеціально змодельованими організаційними формами навчання, які передбачають врахування індивідуальних особливостей учнів і реалізуються в умовах класно-урочної системи занять.

Відмінні риси:

- диференційоване навчання на відміну від індивідуалізованого є більш широким поняттям, яке відкриває значно більші можливості у різноманітних підходах до конструювання уроків, і передбачає типологічне групування учнів та відповідну структуру занять;
- засобами диференційованого навчання досягаються кращі результати в інтелектуальному розвитку дитини;
- індивідуалізоване навчання на відміну від диференційованого не передбачає поглиблення і спрощення навчального матеріалу.

8. Диференційоване навчання вимагає нових підходів до оцінювання і обліку результатів навчання учнів: збільшення діапазону позитивних оцінок, ліквідації негативного впливу процесу оцінювання на розумову працю дітей на уроці, на їх розвиток, підвищення ролі самооцінки учнем результатів свого навчання, включення батьків в оцінювання навчальної праці своїх дітей в домашніх умовах тощо.

У висновки також виділяється ряд проблем, які потребують подальших ґрунтовних досліджень. Такими є, зокрема, проблема дослідження можливостей диференційованого навчання при організації вивчення конкретних навчальних предметів з наступною розробкою відповідних методичних рекомендацій, різнорівневих навчальних програм, посібників і підручників; проблема удосконалення технології вивчення індивідуальних особливостей дітей і відпрацювання відповідно до типологічних груп навчально-методичних систем. Особливої уваги

заслужує проблематика дослідження неперервності і наступності диференціації навчання дітей при переході від одного навчального закладу до іншого: дитячий садок - початкова школа - основна школа - середня школа з її різними типами - вищий навчальний заклад - аспірантура.

Основні положення дисертації відображені у таких публікаціях автора:

1. Концепція розвитку сільської загальноосвітньої школи. - У кн.: Актуальні проблеми становлення і розвитку національної школи. - Київ. 1992. - С. 98 - 104.

2. Від диференційованого навчання до його диференціації // Початкова школа. 1990. - № 10. С. 2 - 6.

3. Диференціація навчання в сільській школі. - У кн.: Актуальні проблеми становлення і розвитку національної школи. - Київ. 1992. С. 47 - 51.

4. Використання педагогічної діагностики у роботі школи по формуванню всебічно розвинутої особистості. - У кн.: Проблеми всебічного розвитку особистості у педагогічній спадщині В.О.Сухомлинського. - Дрогобич. 1988. - С. 75 - 77.

5. Деякі психолого-педагогічні аспекти диференціації навчання на уроках математики. - У кн.: Науково-методичне забезпечення діяльності сучасної професійної школи. - Київ. 1994. - С. 137 - 140.

СИКОРСКИЙ П.И. ОРГАНИЗАЦИЯ ДИФФЕРЕНЦИРОВАННОГО
ОБУЧЕНИЯ В СЕЛЬСКОЙ ШКОЛЕ.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.01 - теория и история педагогики. Институт педагогики и психологии профессионального образования АПН Украины. Киев. 1995.

Защита текста диссертации, основное содержание которой изложено в пяти научных публикациях.

Работа посвящена исследованию проблем построения организационно-методической модели дифференцированного обучения в сельской школе.

Установлено, что дифференцированное обучение на всех ступенях общеобразовательной школы заметно улучшает умственное развитие всех школьников, особенно сильных, повышает уровень усвоения ими знаний.

Новизна и научно-практическая значимость исследования заключается в обосновании психолого-педагогических основ дифференцированного обучения и построении организационно-методической модели дифференцированного обучения в сельской школе.

SIKORSKY P.I. ORGANIZATION OF THE DIFFERENTIATED
TEACHING IN A VILLAGE SCHOOL.

Thesis for submitting a candidate degree of pedagogical sciences in the field 13.00.01 - theory and history of pedagogics. Institute of Pedagogics and Psychology of vocational training APS of Ukraine, Kyiv, 1995.

The text of the thesis is being defended, the main content of the thesis is summarized in five scientific publications. The work is dedicated to studying the problems of construction of organizing and methodical model of differentiated teaching in a village school.

It is considered that differentiated teaching on all the levels of the secondary school improves the intellectual development of all the pupils, especially clever pupils. It improves their knowledge.

Novelty and scientific and practical significance of the studying is in substantiating psychological and didactic basis of the differentiated teaching and in construction of the organizing and methodical model of the differentiated teaching in a village school.

free

456532

Abstract

Information from the ...
Dr. James ...
...

456538

АВ 31.721

АВ 31.721

Підписано до друку 10. 01. 95 р: Формат 60×84^{1/16}: Друк офсетний.
Друк ІТУ № 58. 290008. Львів, Ів. Федорова, 9.
Ум. друк. аркушів 1,35: Тираж 100. Зам. 6,